

Zaruret ve fakirlikten kurtulmak için girişimcilik, çalışma ve işbirliği

Mahmut Akpınar

Doç. Dr. Turgut Özal Üniversitesi

Özet

Bediüzzaman cehalet, zaruret ve ihtilaf gibi üç düşmanımız olduğunu ve bunlara karşı mücadelenin sanat, marifet ve ittifak silahlarıyla yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bazı eserlerinde bu düşmanlarla mücadele ve medeniyetimizi yeniden inşa için, özellikle zaruret ve fakirlikle mücadelede teşebbüs-ü şahsîden bahsetmiş ve bunun üzerinde durmuştur. Girişimcilik, teşrik-i mesai ve taksimü'l-a'mal Bediüzzaman tarafında üzerinde sıkça durulan konulardandır. Bu konular ülkenin kalkınmasında, medeniyet inşasında da önem arz eden konulardır.

Anahtar kelimeler:

Teşebbüs-ü şahsî, iştirak-i a'mal, teşrik-i mesai, çalışmak, memuriyet, ticaret

Giriş

İslam dünyası bir yönüyle 3 asırdır, bir yönüyle 5-6 asırdır dünyadaki gelişmelerden kopmuş ve kendi içine kapanmıştır. Asırlardır pek çok düşünür, mütefekkir İslam dünyasının duçar olduğu bu duruma reçeteler hazırlamış, tavsiyelerde ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bediüzzaman da bu konuda 20. asrın beyin yapıcılarındandır. Müslümanların problemlerini çözmek için hayatını vakfeden ve İslam medeniyetini yeniden ayağa kaldırmaya çalışan düşünce insanlarındandır. Bediüzzaman'ın pek çok ko-

Bediüzzaman
gerek Osmanlı
dönemi
eserlerinde gerekse
cumhuriyet
dönemi
eserlerinde
Müslümanların
ve ülkemiz
insanlarının
kurtuluşu için
üç düşmanla
mücadeleyi esas
almıştır. Bu üç
düşman eski
ve yeni Said
dönemlerinde
değişmemiş, pek
çok eserinde aynı
kalmıştır. Bunlar
cehalet, zaruret ve
ihtilaftır.

nuda pek çok düşüncesi vardır. Ancak biz burada cehalet, fakirlik ve ihtilaf hastalıklarına karşı tavsiye ettiği teşebbüs-ü şahsî, çalışma, ticarete önem verme, işbirliği ve ortaklıklar üzerinde durmaya çalıştık. Özellikle kişilerin kabiliyet ve becerilerinin, girişimciliğin işbirliğiyle, ortaklıklarla birlikte değerlendirilmesi üzerine medeniyetimizin pek çok probleminin çözümünün kolaylaşacağı kanaatindeyiz. Maalesef Müslümanlar olarak, İslam'ın esaslarına, tavsiyelerine rağmen bireysel özellikleri, kişilerin yeteneklerini yeterince değerlendiremiyoruz. Aksine girişimcilik ve bireysel özellikler, çoğu zaman dinî gerekçelerle ve dinî yapılarda baskılanabiliyor, engellenebiliyor.

Bediüzzaman'ın pek çok yerde dile getirdiği teşebbüs-ü şahsî, çalışma, ticarete teşvik, ekonomik, sosyal, kültürel vd. konularda teşrik-i mesai ve taksimü'l-a'mal içinde olmak cehalet, zaruret ve ihtilaf gibi düşmanları yenmede ve medeniyetimizi ayağa kaldırmada bizlere büyük katkı sunacaktır.

Üç düşman ve mücadele yolları

Bediüzzaman gerek Osmanlı dönemi eserlerinde gerekse cumhuriyet dönemi eserlerinde Müslümanların ve ülkemiz insanlarının kurtuluşu için üç düşmanla mücadeleyi esas almıştır. Bu üç düşman eski ve yeni Said dönemlerinde değişmemiş, pek çok eserinde aynı kalmıştır. Bunlar cehalet, zaruret ve ihtilaftır.

Münazarat adlı eserinde bu düşmanları “cehalet ağa, oğlu zaruret efendi ve hafidi (torunu) husumet bey” olarak tanımlamıştır. Böylece cehaletin diğer iki düşmanın başı ve esası olduğunu söylemiş, zaruret, fakirlik ve yokluğu, yoksulluğu cehaletten neşet eden oğullar hükmünde görmüştür. Husumetin, düşmanlığın, tefrikanın ise her ikisinin devamı mesabesinde olduğunu belirtmiştir.¹ Cehalet çözülmeyen zaruret, yokluk ve sıkıntıların bitirilmesinin; o bitirilmeden de husumetlerin, tefrikanın bitirilmesinin ve ittifaka ulaşılmasının mümkün olmadığını, problemlerin müteselsil ve birbirine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hutbe-i Şamiye’de ise cehaletin neticesini “muhalefet-i şeriat” olarak ifade etmektedir. Kanaatimizce bunu sadece şeriat-ı İslamiye olarak anlamak doğru değildir. Cehalet sadece İslam’ı, Allah’ı bilmemek değildir. Cehalet şeriat-ı fitriyeye, Allah’ın yarattığı tabii kanunlara da karşı gelmeyi ve onları yeterince ve gerektiği şekilde anlamamayı da ihtiva etmektedir. Bediüzzaman “zaruret” denilen düşmanın su-i ahlaka ve dolayısıyla ihtilafa, nifaka ve garazlara sebep olduğunu belirtmektedir.² Nitekim bir hadis-i şeriflerinde Hazret-i Peygamber: “fakirlik neredeyse küfür olaktı”³ ifadesiyle fakr-u zaruretin, yokluğun pek çok problemin sebebi olduğuna dikkati çekmiştir. Yokluk ve fakirliğin olduğu toplumlarda değerler, ahlak ve ilkeler ciddi şekilde aşınmakta, insanlar şartların ağırlığı nispetinde inanç ve ahlaklarından, değerlerinden taviz verebilmektedirler.

Said Nursî 1908 yılında Kürtlere hitap ettiği bir yazısında üç düşmandan fakirliği birinci olarak saymış ve İstanbul’da bulunan 40.000 Kürt hahmalın varlığını fakirliğin Kürtlere tasallutunun bir örneği olarak görmüştür.

1. Münazarat, İfade-i Merâm ve Uzunca Bir Mâzeret: 69

2. Hutbe-i Şamiye, Reddü'l Evham: 102

3. Beyhakî, Şu'abu'l-İman, IV: 267

Bu tasnifte cehaleti ikinci sırada saymakla birlikte fakirliğin istilasının en büyük yardımcısı olarak görmektedir. Öyle ki bu fakir 40.000 hamal arasında bir gazeteyi okuyabilecek kadar okuma yazma bilenlerin binde bir olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü düşman olarak ise ihtilafı ve cahilane adetleri saymaktadır.⁴

Bediüzzaman cehalet zaruret ve ihtilafa, husumete karşı koymak için mücadelenin sanat, marifet ve ittifak silahlarıyla olması gerektiğini söylemiştir.⁵ Üstadın eserlerinde geri kalmışlıktan kurtulmak, medenilerle yarışabilmek ve zarureti aşabilmek için çalışma, taksimü'l-a'mal ve teşrikül-mesaiye⁶ dikkat çekilmekte, işbölümüne ve işbirliğine sıkça vurgu yapılmaktadır.

Teşebbüs-ü şahsî silahı ile mücadele

Bediüzzaman Eski Said dönemi eserlerinden *Makalat* isimli eserinde üç büyük düşmanımıza karşı mücadele edilecekler arasında diğer eserlerde sayılanlardan farklı olarak girişimciliği, teşebbüs-ü şahsîyi de saymaktadır:

“Şimdi bilmeli ve anlamalıyız ki, şu üç düşmanımızı kabretmek ve o üç ceoherimizi onların ellerinden kurtarmak için de elmastan masnu üç seyf-i satı-ı celadet bize lazımdır: birinci kılıcımız maarif, ikinci ittifak ve muhabbet-i millî, üçüncü de teşebbüs-ü şahsî ve sa'yi nefsidir. Herkes nefesine (şahsına) itimat etmelidir ki, haricin muavene-i imtinanından, (minnetinden) tezellülünden, iftikardan istiğna hâsıl etsin, mezellet yükleri altında eğilmekten, her dest-i kabr-ı itisafa boyun eğmekten azade kalsın”

Bediüzzaman burada diğer mücadele araçları yanında teşebbüs-ü şahsîyi, girişimciliği, bizzat çalışmayı öne çıkarmaktadır. Girişimciliğin, çalışmanın, üretkenliğin başkasından yardım talep etmekten, zelim hale düşmekten, haksızlıklarla ezilmekten kurtaracağını söylemektedir. Nefse itimat kavramı ile kişinin kendine güven duymasından, ezik olmamasından, cesaret sahibi olmasından bahsettiğini düşünmekteyiz.

Batı medeniyetinin gelişmesinde ve inşasında, İslam medeniyetine galbe çalmasında burjuva sınıfı, tüccarlar ve bunların girişimciliği çok önemlidir. Yukarıdaki paragrafta ifade edildiği şekilde Batı şahsî teşebbüsü öne çıkararak, kişilerin güven duygusunun gelişmesine yol açmış, hatta maceracılığın önünü açarak pek çok keşif ve icadı yapmıştır. Coğrafi keşifler dâhil Batı'da geliştirilen icatlar, keşifler hep merak duygusunun önünün açılması ve kişilerin şahsî kabiliyetlerinin önemsenmesiyle olmuştur. Batı medeniyeti son dört beş asırda bireyi ve becerilerini, kabiliyetlerini önemsemiş, bunu işbirliği ve ortak çalışma ile medeniyetinin motoru haline getirmeyi bilmiştir. Bediüzzaman bizim medeniyetimizin de yine girişimciliğin desteklenmesiyle ve kişilerin güven ve cesaretlerinin önünün açılmasıyla gelişeceğini ve bu şekilde başkalarının minnetine girmekten ve zelim olmaktan, güçlülere boyun eğmekten kurtulacağımızı ifade etmektedir.

Bediüzzaman burada diğer mücadele araçları yanında teşebbüs-ü şahsîyi, girişimciliği, bizzat çalışmayı öne çıkarmaktadır. Girişimciliğin, çalışmanın, üretkenliğin başkasından yardım talep etmekten, zelim hale düşmekten, haksızlıklarla ezilmekten kurtaracağını söylemektedir.

4. *Eski Said Dönemi Eserleri, Makalat*, s:25

5. *Tarihçe-i Hayat*, Birinci Kısım, İlk Hayatı: 57, *Divan-ı Harb-i Örfî*, İki Mekteb-i Musibetin Şehadethamesi: 23

6. *Lem'alar*, Yirmi Birinci Lem'a: 169

*Bediüzzaman,
ağalık, tahakküm
ve enaniyet gibi
yaklaşımların
düşüncenin
doğurganlığını
engellediğini,
bunun bireysel
girişimcilik ve
düşünce hürriyeti
ile aşılabacağını
ve gelecekte
kurulacak
medeniyetimize
esas teşkil
edeceğini ifade
etmektedir.*

İslam toplumlarında işbirliğine, müşterek hareket etmeye, cemaate çok-ça vurgu yapılırsa dahi kişiye, bireye ve bireysel kabiliyetlerin geliştirilmesine, girişimciliğe yeterince vurgu yapılamamaktadır. Bireysel çabalar cemaat, kitle hareketlerinin gölgesinde kalmaktadır. Oysa İslam'ın özü, ruhu bireyin kabiliyetlerinin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Allah her insanı müstakil bireyler olarak yaratmıştır ve her kişi ahirette Allah'a hesabını kendisi verecektir. Dünyevî ölçüler açısından baktığımızda da İslam inancına göre kişiler şahsî kusurlarının vebalini bizzat ödemek durumundadırlar. Bunun yanında karı koca arasında dahi mal ayrımı ve şahsî kazanç, gelir-gider ayrımı söz konusudur. Allah Kur'ân-ı Kerimde "kimse bir başkasının günahı yüzünden sorumlu tutulamaz"⁷ demektedir. Ne var ki uygulamada doğru toplumlara ve Müslümanlar olarak ferdi/kişiyi/bireyi geri plana itmiş, cemiyet hayatını ve toplu yaşamı, toplu hareketi öne çıkarmışızdır. İslam'ın temelde bireyi esas almakta, ona sorumluluk vermekte olduğu halde birey; cemaatin, cemiyetin, aşiretin vd. içinde kaybolmuş ve melekelerini, becerilerini yeterince geliştirememiştir. İtaat kavramının da bu noktada yanlış kullanıldığı, itaatin bireysel özelliklerin bastırılması, örtbas edilmesi şeklinde su-i istimal edildiği söylenebilir. Günümüz şartlarında da cemaat, tarikat yapılarının, İslamî oluşumların bazılarında "cemaat ruhu," "itaat," "fitne çıkarmama," "huzur ve uyumu bozmama" gibi gerekçelerle bireysel kabiliyetleri baskıladığı görülmektedir. Oysa tam da bu noktada Bediüzzaman içinde bulunduğumuz zaruret, fakirlik ve geri kalmışlıktan kurtulmanın en önemli silahlarından birisi olarak teşebbüs-ü şahsîyi, girişimciliği ve kişinin kendine güven duymasını (nefsine itimat) saymaktadır.

Girişimcilik ve teşebbüs-ü şahsî konusunda Bediüzzaman'ın referans aldığı naslardan birisi de "İnsan için ancak çalıştığı vardır."⁸ ayetidir. Said Nursî Divan-ı Harb-i Örfî adlı eserinde, geçmiş dönemlerde keşmekeşliğe sebebiyet veren ağalık eğilimi, başıboşluk ve enaniyet gibi olumsuz duyguların geleceğin saadetli medeniyet sarayında "fıkr-i icada ve teşebbüs-ü şahsiyeye ve fikri hürriyete inkılap edeceğini" söylemektedir. Bediüzzaman, ağalık, tahakküm ve enaniyet gibi yaklaşımların düşüncenin doğurganlığını engellediğini, bunun bireysel girişimcilik ve düşünce hürriyeti ile aşılabacağını ve gelecekte kurulacak medeniyetimize esas teşkil edeceğini ifade etmektedir.

Ticarete ve girişimciliğe teşvik

İslam medeniyetinin zayıflaması ve Batı karşısında gerilemesi; ticareti ve ticarî yolları, yeni kaynakları ve pazarları Batılılara kaptırmasıyla, ticaret, bilim ve sanatta kendisini yenileyememesiyle doğrudan ilgilidir. Coğrafi keşiflerle Avrupalılar yeni yollar keşfetti, bu yollar üzerinden yeni ticarî kanallar geliştirdi ve ticaretin yönünü, niteliğini değiştirdi. Osmanlılar ve Müslümanlar ise dünyadaki ticaret ağından koştular. Avrupa'da yetişen yeni, atılımcı tüccar sınıfı Batı medeniyetinin ve kalkınmasının lokomotif oldu. Bu süreç zarfında Müslümanlar ve Osmanlı devleti çıkarlarını ve hâkimiyet alanlarını sadece askerî güçle ve devlet imkânlarıyla korumaya çalıştı. Müslüman unsurlar askerlik ve memuriyetle meşgul olurken, ticaret,

sanat azınlıkların, gayrı Müslimlerin kontrolüne geçti. Sonuç olarak, Müslümanlar servet kaynaklarından ve ticaret imkânlarından mahrum kalarak zayıflama ve çöküş sürecine girdiler. Kapitülasyonlarla birlikte Osmanlı coğrafyası Batı'nın pazarı haline geldi. Diğer İslam coğrafyalarından pek çoğu Batı işgali altında kaldı ve sömürge oldular.

Oysa başta Hazreti Peygamber olmak üzere Müslümanlar ticarete yatkın ve yakındır. İlk Müslümanların pek çoğu tüccardı. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm: "Rızk'ın onda dokuzu ticarettedir"⁹ "Doğru olan tacir kıyamet günü Arş-ı A'la'nın gölgesi altındadır."¹⁰ "Kişinin yediği yemeğin en helali, el emeği ve meşru alışverişten elde ettiği kazançtır."¹¹ buyurarak müntesiplerini ticarete teşvik etmiştir.

Müslümanlar tüccar insanlardı ve Asr-ı Saadeti müteakip asırlarda İslam, Endenozya'dan Güney Afrika uçlarına kadar uzanan sahiller boyunca Müslüman tüccarlar tarafından yayılmıştı. Selçuklu döneminde ticarete büyük önem verilmekte, kervansaraylar yapılmakta, ticarete ve tüccarlara dönemin şartlarına göre önemli imkânlar ve kolaylık sunulmaktaydı. Osmanlı döneminde Müslüman halklar nezdinde tarıma, askerliğe ve memuriyete rağbet edildiği görülmektedir. Bu durum uzun vadede Müslümanların aleyhine, azınlıkların lehine olmuş; Müslümanlar ticaretten, zanaattan ve dolayısıyla servetten, zenginlikten uzak kalmış, fakirliğe duçar olmuşlardır.

Bediüzzaman İktisat Risalesi'nde, 19. Lem'anın Yedinci Nüktesinde çalışma ile iktisat ve şükür arasında güçlü bir bağ kurarak israfın, kanaatsizliğin çalışma şevkini kırarak insanı atalete, tenbelliğe iteceğini ifade etmektedir. İktisatsızlığın tüketicileri çoğaltacağını, üreticileri azaltacağını, bu nedenle de herkesin gözünü hükümet kapısına, memuriyete dikeceğini, hayatı içtimaiyenin medarı, esası olan sanat, ticaret ve ziraatın azalacağını, sonuçta o milletin fakir ve güçsüz düşeceğini söylemektedir.¹²

"İktisatsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükümet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medarı olan san'at, ticaret, ziraat tenakus eder. O millet de tedennî edip sukut eder, fakir düşer."

Bediüzzaman medeniyetin marifet sanat ve ticaret üzerinde gelişip yükseldiğini ifade etmektedir. "Medeniyet neyle kaimdir?" sorusuna: "marifet ve sanat ve ticaretle"¹³ cevabını vermektedir. Bediüzzaman Osmanlı döneminde Müslüman unsurların ticaretten uzak kalıp memuriyet ve askerlikte istihdam olunmalarının Müslümanların aleyhine olduğunu, bu durumun: "Neslen ve serveten tedennîmize ve gayr-ı Müslimlerin terakkisine" sebep olduğunu belirtmektedir. Müslüman unsurların memur olması ve askere gitmesi nedeniyle nüfuslarının artmadığı, gayr-ı Müslimlerin ticaretle meşgul olarak hem nüfuslarını, hem de zenginliklerini artırdığını, bunun ise birkaç asır içinde nüfus dengelerinde değişmelere neden olduğunu ifade etmektedir.¹⁴ Tica-

Bediüzzaman medeniyetin marifet sanat ve ticaret üzerinde gelişip yükseldiğini ifade etmektedir. "Medeniyet neyle kaimdir?" sorusuna: "marifet ve sanat ve ticaretle" cevabını vermektedir.

9. Suyûtî, *el Câmî'us Sağîr* 3, 244

10. <http://www.yeniiumit.com.tr/konular/detay/peygamber-efendimizin-sunnetine-gore-ticaret-esasları> 22.2.2015

11. <http://www.kuranvehadis.com/hadislerle/ticaretin-tesvik-edilmesi-ve-dogrulugun-fazileti.html> 22.2.2015

12. *Lem'alar*, On Dokuzuncu Lem'a: 149

13. *Mubakemat*, İkinci Mesele: 53

14. *Münazarat*, İfâde-i Merâm ve Uzunca Bir Mâzeret: 76

"Memuriyete
veya imarete
giren, yalnız
hamiyet ve hizmet
için girmelidir.
Yoksa yalnız
maişet ve menfaat
için girse, bir nevi
çingenelik eder.
İşte, memuriyet
filcümle ve
askerlik bilcümle
bizde olduğu
için, servetimizi
israfeline verip
neslimizi etrafa
saçıp zâyi ettik."

rette ve sanatta gayr-ı Müslimlerin aktif, etkin olması Müslüman unsurları ekonomik olarak zayıflatmıştır. Kapitülasyonlar sonrası azınlıkların Batılı tüccarların ortağı ve Osmanlı coğrafyalarında acentesi/ortağı haline gelmesi yerli üretimin ölmesine ve devletin iktisaden çöküşüne sebep olmuştur.

Memuriyet hizmet içindir, maişet için değildir

Bediüzzaman bazı din adamlarının ve vaizlerin "İnsanların en hayırlısı onlara en faydalı olandır."¹⁵ hikmetini anlamayarak kanaati tembelliğin unvanı haline getirdiklerini insanların çalışmaya, kazanmaya ve üretmeye meylini kırıp şevkini söndürdüklerini ifade etmektedir. "Gayr-ı tabii ve tembelliğe müsait ve gururu okşayan imâret maişetine el atıp belâmızı bulduk" diyerek imaretin, devlet memurluğunun, yöneticiliğe heveslenmenin gururu okşamakla birlikte ümmetin, Müslümanların yararına olmadığını beyan etmektedir. Bediüzzaman'a göre insanların geçimini temin etmesi için esas ve tabii yol memuriyet ve imaret değildir. Maişet için tabii ve meşru yol sanat, ziraat ve ticarettir. Memurlara "bu sözlerimden gücenmeyiniz" demekle birlikte, memuriyet ve imarete millete, topluma hizmet için girilebileceğini, bunun dışındaki sebeplerle memuriyet ve imarete girmenin bir tür dilencilik olduğunu söylemektedir.¹⁶

"Maişet için tarik-ı tabii ve meşru ve zihayat, san'attır, ziraattır, ticarettir. Gayr-ı tabii ise, memuriyet ve her nev'iyle imârettir. Bence imâreti, ne nâm ile olursa olsun, medâr-ı maişet edenler bir nevi cer-rar ve aceze ve seeledir-fakat hilebaz kısmında... Bence memuriyete veya imarete giren, yalnız hamiyet ve hizmet için girmelidir. Yoksa yalnız maişet ve menfaat için girse, bir nevi çingenelik eder. İşte, memuriyet filcümle ve askerlik bilcümle bizde olduğu için, servetimizi israfeline verip neslimizi etrafa saçıp zâyi ettik."

Ortaklıklar ve işbirliği (teşrik-i mesai ve iştirak-i amal)

Girişimcilik ve çalışmak yanında işbirliği, ortaklıklarla şirketlerin, kurumların yapısını güçlendirmek de önemlidir. Zira işbirliği ve ortak çalışma verimliliği artırmaktadır. Bediüzzaman bunu müşterek dikiş iğnesi üreten adamlar örneği ile açıklamıştır. On adam dikiş iğnesini ayrı ayrı yaptığında kişi başına üç iğne düşerken teşrik-i mesai düsturuyla birleştiklerinde ve işbölümü yaptıklarında her birine günde üç iğneye bedel üç yüz iğne düşüğünü ifade eder.¹⁷ Günümüzde ticaret ve üretimde teşebbüs, girişimcilik kadar ortaklık, müşterek çalışma hatta şirket evlilikleri önem kazanmıştır. Benzer sektörlerdeki insanların beraber iş yapmaları üretimi ve rekabet şansını artırmakta, maliyeti düşürmektedir.

Bediüzzaman hizmette ve uhrevî çalışmalarda dünyevî başarılarından ve çalışmalardan örnekler vererek çevresindekilerin şevkini artırmaya çalışır. Ancak bu örnekler aynı zamanda dünyevî çalışmalar için de bir yol gösterici, tavsiye niteliği taşımaktadır. İhlas Risalesinde, ihlası ve Allah rızası-

15. El-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, 2:463; El-Münâvi, *Feyzül-Kadir*, 3:481, Hadis No: 4044.

16. *Münazarat*, İfade-i Merâm ve Uzunca Bir Mâzeret: 76-78

17. *Lem'alar*, Yirmi Birinci Lem'a: 169

nı kazanmak için, daha verimli uhrevî sonuçlar almak için teşrikü'l-mesâi, iştirak-i a'mâl (ortak çalışma ve işlerde, çalışmalarda ortaklık) düsturlarına dikkati çeker. Dünyevî işlerde sonuç getiren bu düsturların uhrevî işlerde ve amellerde kullanılmasının ihlası ve uhrevî kazancı artıracığını söyler. Bu örneklerin dünyevî işler ve çalışmalar için de geçerli olduğu muhakkaktır. Bediüzzaman iştirak-i emval (ortaklığın) düsturunun, zararsız ama büyük faydaları olduğunu ifade eder. Bir örnekle gazyağı üzerinden dört beş adamın kiminin gazı, kiminin lambayı kiminin fitili, kiminin şıseyi getirerek herkesin eksik malzemelerle tam bir gaz lambasına malik olacağını ve ondan yararlanabileceğini söyler. Aslında bu yaklaşım Müslüman toplumlarda var olan sermaye kıtlığına çözüm olabilecek, sermaye ortaklıklarına teşvik olacak mahiyettedir. Sosyal hayatta ve ekonomik dünyada yeterli sermayeye, tecrübeye veya teşebbüs gücüne sahip olmayan farklı esnaflar kimi tecrübesini, kimi sermayesini, kimi girişimciliğini ve dinamizmini ortaya koyarak güçlü ve büyük şirketler, sosyal ve kültürel oluşumlar kurabilirler. Böylece herkes kazanabilir, daha güçlü yapılar, kurumlar oluşturulabilir. Böylesi bir çalışmayı sonuçlandırabilmek için teşebbüs-ü şahsî, girişimcilik ve cesaret yanında "sırr-ı uhuvvet ve sırr-ı tesanüde" (kardeşlik ve birliktelik sırrına) uygun hareket edilmesi önemlidir. Bediüzzaman büyük servet güc elde etmek için ehl-i dünyanın, ehl-i siyasetin iştirak-i emvali (mal ortaklığı, ticarî ortaklık) kendilerine rehber edindiğinden bahseder. Böylece harika bir kuvvet ve menfaat elde ettiklerini, ortaklıklar vesilesiyle her birisinin ortaklığın tamamına malik hükmünde olduklarını ifade eder.¹⁸

Sünihat adlı eserinde Batı medeniyetinin nasıl geliştiğini ve bu hale geldiğini anlatırken Batı'nın Avrupa'da sıkışmışlığından kaynaklanan ihtiyacın onu sanata, meraka ve ilme yönelttiğini söyler. Batı medeniyetinin inkişafı üzerinden günümüze ve İslam toplumlarına da bakan genel çıkarımlarda bulunur.¹⁹

"Evet, fikr-i san'at, meyl-i mârifet, kesretten çıkar. (...)tearüf ticareti, teavün iştirak-i mesaiyi intaç ettikleri gibi, temas dahi telâhuk-u efkârı, rekabet de müsâbakatı tevhit ederler."

Tanışmanın ticareti artıracığını, yardımlaşmanın ortak çalışmayı doğuracağını, temasın yeni düşüncüyü güçlendirip geliştireceğini, rekabetin ise yarışmayı ortaya çıkaracağını söylemektedir. Bir yönüyle ticarî açıdan tanışma mekânları olan fuarlara, yardımlaşma ile yeni güçlü ortaklıkların kurulmasına ve niteliği ve yarışmayı artıran rekabetçi ortamlara dikkati çekmektedir. Temas ve tanışmanın fikrî açılımlara gelişmelere kaynaklık etmesi çerçevesinde ilmî açıdan yeni fikirlerin paylaşılıp geliştirildiği, olgunlaştırıldığı ilmî toplantılara, panellere, konferanslara da vurgu yapılmaktadır.

Çalışmayı teşvik

Bediüzzaman Hastalar Risalesi'nde hastalara nasihat ederken dahi çalışmanın önemine değinmekte, çalışmakla vaktin hızla geçtiğine, değer kazandığına, insanların "meşakkat ve çalışmakla, ömrün lezzetini ve ha-

Bediüzzaman büyük servet güc elde etmek için ehl-i dünyanın, ehl-i siyasetin iştirak-i emvali (mal ortaklığı, ticarî ortaklık) kendilerine rehber edindiğinden bahseder. Böylece harika bir kuvvet ve menfaat elde ettiklerini, ortaklıklar vesilesiyle her birisinin ortaklığın tamamına malik hükmünde olduklarını ifade eder.

18. Lem'alar, Yirmi Birinci Lem'a: 168
19. Sünihat: 77

Üstad
insanlardaki
huzur ve rahatın,
israf sefahat
ve tembellik
nedeniyle
bozulduğunu
ifade ederek
“İnsan için ancak
çalıştığının
karşılığı vardır.”
“Yiyin, için, fakat
israf etmeyin.”
ayetlerinin gereği
olarak beşerin
saadetinin iktisat
ve gayrette,
çalışmakta
olduğunu
söylemektedir.

yatın kıymetini” anladığını ifade etmektedir. Hastalar dâhil herkesi tembellikten, yeknesaklıktan uzak durup hareket ve çalışma içinde olmaya teşvik etmektedir.

“Musibetlerin, şerhlerin, hattâ günahların aslı ve mayası ademdir. Adem ise şerdir, karanlıktır. Yeknesak istirahat, sükût, sükûnet, tevak-kuf gibi hâletler, ademe, hiçliğe yakınlığı içindir ki, ademdeki karanlı-ğın ibsas edip sıkıntı veriyor. Hareket ve tahavvül ise, vücuttur, vücudu ibsas eder. Vücut ise hâlis hayırdır, nurdur.”²⁰

Üstad insanlardaki huzur ve rahatın, israf sefahat ve tembellik nedeniyle bozulduğunu ifade ederek “İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır.”²¹ “Yiyin, için, fakat israf etmeyin.”²² ayetlerinin gereği olarak beşerin saadetinin iktisat ve gayrette, çalışmakta olduğunu söylemektedir.²³

Yemeğini karıncalarla paylaştığını gören talebeleri neden yemeğin suyunu ekmeğe banıp yediğini ama tanelerini karıncalara verdiğini sorduklarında: “Bunlarda hayat-ı içtimaiyeye malikiyet ve fevkalade vazifeshinâslık ve çalışma bulunduğunu müşahade ettiğim için, cumhuriyetperverliklerine mükâfaten kendilerine muavenet etmek istiyorum”²⁴ demiştir. Çalışkanlıkları nedeniyle karıncaları ödüllendirmiş, öte yandan bu vesileyle talebelerine ve çevresine çalışmanın önemini vurgulamıştır. Barla ahali ve Üstadın talebeleri çınar ağacının dalları arasındaki kulübecikte, onun sabahlara kadar tesbihat ve ezkarla meşgul olduğunu, sabahlara kadar çalıştığını söylemektedirler.²⁵

Bediüzzaman dinî farzları yerine getirmek suretiyle dünyevî çalışma ve gayretin ahiret hesabına geçip, ebedî saadeti netice vereceğine dikkati çekerek. Yanına gelen misafirlerine verdiği derslerde namazlarını kılmaları durumunda yaptıkları işlerin ibadet olduğunu söyler, onları ibadet yanında çalışmaya teşvik ederek yaptıkları işin önemine vurgu yapardı. Bunlar arasında fabrikalarda, tren yolunda çalışanlar yanında subaylar, polisler hatta çobanlar vardır. Çobanlara: “Bu hayvanlara bakmak büyük bir ibâdetdir. Hattâ, bâzı peygamberler de çobanlık yapmışlar. Yalnız, siz farz namazını kılınız, tâ hizmetiniz Allah için olsun.” demiştir. Bir defasında da Eğridir’de, elektrik santralının inşâsında çalışan amele ve ustalara: “Bu elektriğin umum millete büyük menfaati var. O umûmî menfaatten hissedar olabilmeniz için, farzınızı kılınız. O zaman bütün sa’yiniz, uhrevî bir ticaret ve ibâdet hükmüne geçer” demiştir.²⁶

Sonuç

Ticaret ülkelerin gelişmesinde kalkınmasında ve müreffeh hale gelmesinde önemli bir araçtır. Ticaret aynı zamanda diğer toplumlarla, insanlarla temas kurma ve onlarla etkileşime geçme, din, dil ve kültürü paylaşma açısından da çok önemlidir. Hazret-i Peygamberin ifadesiyle ticaret cesaret-

20. Lem’alar, Yirmi Beşinci Lem’a: 218

21. Necm Süresi: 39.

22. Arâf Süresi: 31

23. Emirdağ Lâhikası, Tercümesinin Bir Hülasası: 334

24. Tarîhçe-i Hayat, Birinci Kısım İlk Hayatı: 36

25. Tarîhçe-i Hayat, İkinci Kısım, Barla Hayatı: 149

26. Tarîhçe-i Hayat, Altıncı Kısım, Emirdağ Hayatı: 405

tedir ve rızkın onda dokuzu ondadır. Nitekim gerek Asr-ı Saadette gerek sonraki dönemlerde Müslümanlar ticaretle meşgul olmuşlar ve İslam dünyanın pek çok yerine tüccarlar üzerinden yayılmıştır. İslam medeniyetinin en önemli güç kaynaklarından birisi hep ticaret olmuştur. Ancak zaman içinde ticaret hayatı Avrupalılara, gayr-ı Müslimlere terk edilmiş ve kaptırılmıştır. Yeni ticarî yollar keşfeden Batı İslam dünyasını kendisine bir pazar haline getirmiştir. Ticarettten uzaklaşma Müslümanların refahını olumsuz etkilemiş fakirlik ve zaruret halini doğurmuştur. Cehalet bütün kötülüklerin başı olarak anılsa da fakirlik de her türlü probleme zemin hazırlayan bir durumdur. İslam dünyasındaki fakirliği, zaruret halini bitirmeden Müslümanların temel problemlerini çözmek mümkün olmayacaktır. Bu problemi çözenin yolu ise girişimciliği, teşebbüs-ü şahsiyi teşvik etmektir.

İslam ülkelerinin bazıları fakirlik ve perişan halde kıvranırken petrol zengini ülkeler ise bol sermayeye sahip olduğu halde çalışıp üretmeden yaşamını sürdürmektedir. Bazı ülkelerde bol sermaye varken, bazı ülkelerde ise genç, dinamik, zinde nüfus ve girişimci ruhlar vardır. Ancak girişimci kişiler sermaye yokluğundan bir şey yapamamakta, sermayesi olan ülkeler ise bu zenginliği verimsiz alanlarda tüketmekte, ümmetin ve insanlığın yararına etkin şekilde sunamamaktadır. Eğer İslam ülkeleri arasında sermaye ile girişimcilik bir araya getirilebilirse, girişimci çabalar ortaklık, işbirliğiyle güçlendirilebilirse Müslümanların fakirlik ve zaruret düşmanını yenmesini mümkün olacaktır.

Osmanlı toplumunda nitelikli ve başarılı insanlar memuriyete yönelmiş ve geçimini memuriyet üzerinden sağlama eğilimi gelişmiştir. Bu nedenle de Osmanlı son döneminde gayr-ı Müslimler ticaretle, sanatta zenginleşirken Müslümanlar fakir düşmüşlerdir. Günümüz Türkiye'sinde de memuriyete intisap, bir devlet dairesinde çalışmak rağbet görmektedir. En zeki ve kabiliyetli insanlarımız memuriyete yönelmekte, devlet işlerinde istihdam edilmektedir. Oysa Bediüzzaman memuriyet ve imaretin yalnızca hizmet ve hamiyet için yapılması gerektiğini, asıl maişet kaynaklarının ticaret, ziraat ve sanat olduğunu söylemektedir. Memuriyetin bu kadar mergup olması, asıl geçim kaynağı olan diğer alanlara yönelişi azaltmakta, bu durum uzun vadede fakirleşmeye, geri kalmaya neden olmaktadır. Bediüzzaman Müslümanların yaşadığı bu probleme karşı girişimciliği, teşebbüs-ü şahsiyi, ortaklıklar kurmayı önermektedir.

Teşebbüs-ü şahsiyi ticarete hasretmek dar düşünmek olsa gerektir. Teşebbüs-ü şahsi fertlerin bilimsel icat arayışından, bir edebî eser ortaya koymaya, sanattan kültüre kadar pek çok alanda yeni şeyler aramaktır. Cesaretle bir şeyler bulmaya geliştirmeye çalışmaktır. Yine iştirak-i a'mali ve teşrik-i mesaiyi de ticaretle sınırlı düşünmek eksik kalacaktır. Pekâlâ, bütün alanlarda teşrik-i mesaiye, ortak çalışmaya, birikimlerimizi, tecrübelerimizi bir zeminde buluşturmaya ve geliştirmeye ihtiyacımız vardır.

Bediüzzaman teşebbüs-ü şahsi kavramına vurgu yaparak bireysel kabiliyetlerin önünün açılmasına, geliştirilmesine, fırsat verilmesine dikkati çekerken, çalışmanın ve işbirliğinin de önemini bizlere hatırlatmaktadır. Son zamanlarda çokça kullanılan inovasyon (yenilikçilik) kavramı da teşebbüs-ü şahsiye, girişimcilik ve teşrik-il mesai ile yakından ilgilidir.

Eğer İslam ülkeleri arasında sermaye ile girişimcilik bir araya getirilebilirse, girişimci çabalar ortaklık, işbirliğiyle güçlendirilebilirse Müslümanların fakirlik ve zaruret düşmanını yenmesini mümkün olacaktır.

Abstract

Bediuzzaman expresses that we have three enemies of ignorance, poverty and disagreement against which we should struggle with the weapons of industry, science and alliance. However in some of his works he emphasizes that in order to struggle against these enemies and to rebuild up our civilization he specifically touches upon private entrepreneurship in overcoming destitution and poverty. Entrepreneurship, cooperation at work, and sharing of jobs are among the topics that Bediuzzaman often dwell on. These topics are in fact very important in the development of a country and the building up of a civilization.

Key Words

Private enterprise, sharing of labor, cooperation, laboring, public service, commerce

Kaynaklar:

- Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar* Yeni Asya Neşriyat İstanbul 2000
Bediüzzaman Said Nursî, *Mesneviyi Nuriye* (Mütercim Abdülmecid Nursî) Envar Neşriyat 1984 İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, Sözlere Yayinevi 1994 İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, Sözlere Yayinevi 1990 İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*
Bediüzzaman Said Nursî, *İşaratül İcaz*, Sözlere Yayinevi, 1990 İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, *Muhakemat*
Bediüzzaman Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, Sözlere Yayinevi 2000 İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî *Eski Said Dönemi Eserleri*, Yeni Asya Yayınları İstanbul 2012
Ünal Ali, *Risale-i Nurda Külli Kaideler*, Şahdamar Yayınları 2008 İzmir
<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/peygamber-efendimizin-sunnetine-gore-ticaret-esaslari> 22.2.2015
<http://www.kuranvehadis.com/hadislerle/ticaretin-tesvik-edilmesi-ve-dogrulugun-fazileti.html> 22.2.2015

